

6.

5.

STUÐLUM AÐ ÞVI AÐ VONIR NÝRRAR STEFNU RÆFIST.

Nokkrum sinnum hefur mér fallið sá heiður í skaut að ávarpa þjóðina héðan af svölum Alþingishússins á lýðveldisdeginum.

Ég hefi þá æfinlega talið mér það skylt og verið það ljúft að minnst mannsins, sem svo háan sess skipar í hugum Íslendinga, að þegar lýðveldið var endurreist, var þessi sjáfrí sér sundurþykka þjóð öll á einu máli um það að velja til þess hátíðlega og helga atburðar fæðingardag hans. Án efa hefir það hent mig eins og svo marga aðra á slíkri hátíðastundu, þegar gleði og fögnuður og þakklæti síkir í hverju íslenzku hjarta yfir endurheimt sjálfstæðisins og fulls frelsis, að taka djúpt í arinni og spara Jóni Sigurðssyni ekki lofið, Mönnum er þá eðlilega minnisstæðara, að foringinn var mikill maður en hitt, að hann var mennskur maður. En auðvitað vita þó allir, sem kynnt hafa sér sögu hans, t.d. lesið æfisögu hans eftir dr. Pál Eggert Ólason, að hann var ekki goðum borinn, ekki algóður og alvitur, heldur góður maður og vitur. Í þessum einum breytir það engu, þótt kögð hafi verið rækt við að draga fremur en dr. Páll Eggert Ólason gerði fram í dagsljósið eitthvað, sem talið kann að verða Jóni Sigurðssyni til hnjóðs. Það breytir engu, sem máli skiptir þeirri mynd Jóns Sigurðssonar, sem geymd er og geymast mun í hugum allra Íslendinga, er þekkja æfistarf hans. Hans verður æfinlega minnst með þakklæti og virðingu.

Ef einhver spyrði mig, hvað mér fyndist mestu varða í íslenzku þjóðlífi í dag, myndi mér nokkur vandi á hödnum, en þó svara með því að taka mér í munn orð eins hins mikilþæfasta höfðingja, er þetta land hefir byggt. Ég vilði ávarpa þjóðina, en ekki sízt þá, sem lengi árs sitja innan veggja

Alþingishússins, með þessum orðum:

"Þagnir, dægurþras og rígur," - en þau eru, svo sem margir vita, upphaf hins stórbrotna og kroftuga kvæðis Hannesar Hafstein á 100 ára afmæli Jóns Sigurðssonar.

Hannes Hafstein vissi mæta vel, að "dægurþras og rígur" var og hafði lengst af verið mikill bölvaldur í þjóðlífi Íslendinga og þá ekki síst á sviði stjórnmalanna. Hann á þó að sjálfsgöðu við það að í lýðfrjálsu landi eigi eða geti allir verið sammála, ekki við það, að menn hætti að skýja málstað sinn, rökkræða, sækja og verja vígin, deila, jafnvel deila á. Þetta er fylgifiskur, höfuðeinkenni lýðræðisins.

Það sem Hannes Hafstein á við, er, að málefnið gleymist ekki fyrir ádeilunum, að menn hætti að láta tilganginn helga meðalið, að menn séu vandir að málflutningi sínum, temji sér að hafa það, sem sannara reynist, láti aldrei góð mál gjalda málflytjanda, heldur fagni því að mega ljá góðu máli lið, hvort heldur er samherji eða andstæðingur er flytjandi þess.

En þagnir dægurþras og rígur verður margur vandinn okkar Íslendinga auðleystari, því má treysta. Hitt er jafnvíst, að sá vandi að þagga niður í dægurþrasi og rígr er ekki auðleystur. Ég veit að á Íslandi tókst aldrei að senda sundurlyndisfjandann út á sextugt djúp, aldrei að kefla þras og rígr meðan Íslendingar byggja þetta land.

En ég veit líkam að hægt er að lækka rödd sundurlyndis. Þskillegast væri, að leiðtogar þjóðarinnar stýrðu þörinni, en öruggast og endingarþezt er, ef almenningur gerir það, en það sem á veltur er, að annar hvor aðilinn hefjist handa. Það nægir.

Samfara því sem Íslendingar þurfa að læra að umgangast hver annan með siðsemi og góðvild, er þeim rík nauðsyn að temja sér rétta háttu í samskiptum við aðrar þjóðir, en enn

skortir mikið á að vel sé í þeim efnum. Nefni ég þar til sem dæmi landhelgina og handritin.

Í landhelgismálinu vörðum við og sóttum rétt mál. Réttur okkar var að minni hyggju lagalegur, en einkum þó siðferðislegur, þ.e.a.s. réttur lítillar menningarþjóðar til að lifa frjáls og örðum óháð í landi sínu. Sérhver Íslendingur hlaut því að berjast fyrir sigrinum til þrautast. En samt sem áður má með sanni segja, að við gerðum okkur of lítið far um að skilja þá erfiðleika, sem gagnaðilar áttu við að etja og þá staðreynd að þeir urðu að sýna mikinn þroska og réttlætis kennd til þess aðuppfylla óskir okkar og þarfir.

Okkur til málsbóta er, að flestir Íslendingar munu nú í hjarta sínu viðurkenna, að aðrir og þá ekki sízt höfuðandstæðingurinn í þessari hagsmunadeilu, Bretar sýndu okkur að lokum fulla sanngirni og uxu sjálfir af málinu.

Ekki skorti heldur kröfuhörku okkar í handritadeilunni við Dani fremur en ella.

Skal ég ekki rekja þá sögu, enda flestum kunn. En ekki get ég stillt mig um að segja hér smásögu. Í febrúarmánuði 1960 var ég staddur í skrifstofu Kampmanns forsætisráðherra á Kaupmannahöfn ásamt Guðmundi Í. Guðmundssyni, utnaríkisráðherra og nokkrum dönskum ráðherrum.. Ég sagði þá í spaugi við Kampmann, forsætisráðherra, að skrifstofa hans væri stærri og betri en mín. Bezt væri að við skiptum á skrifstofum. "Því ekk það", sagði forsætisráðherran. Rétt á eftir bætti hann við: Nei, það tjáir ekki, því að þá fá Íslendingar engin handrit."

Nú er Kampmann fyndinn maður og skemmtilegur og ef til vill lá engin dýpri merking að baka þessara orða. En þau hafa þó oft vakið hjá mér þessa spurningu: Myndu íslensk stjórnarvöld, hver sem þau væru hafa haft það rétta hugarfar, drengskap og manndóm, til þess að taka á sig stórkostleg óþægindi,

baráttu og andúð margra mætra manna, til þess að geta skilað Dönum dýrgripum, sem við teldum lögmæta eign Íslendinga, eingöngu vegna þess að Danir settu siðferðiskröfur til þeirra?

Það er þetta sem flestir forystumenn Dana hafa gert til að þóknast okkur.

Þetta er mönnum hollt að hugleiða.

Þeim skilst þá betur, að við erum svo einsýnir, að voði gæti af stafað værum við eitt af mestu herveldum heimsins, en ekki smáþjóð á hjara veraldar.

Að sjálfsögðu er okkur mikil naðsýn að halda fast á málum okkar og forðast talhlýðni og undirgefni ekki síður en stífni og hroka. En þá er hóf bezt í þessum efnunum sem öðrum og ekki höldum við til langframa vinsældum og virðingu annara þjóða, ef við heimtum allt af þeim, en látum þær jafnan ganga bónleiðar til búða á okkar fund. Ber okkur að skilja, að ósk okkar og krafa á að vera sú að fá að lifa þrátt fyrir smæðina, en ekki af smæðinni, og að allar vonir mannkynsins um að forðast tortímingu gereyðingarstyrjalda byggast einmitt á því, að þjóðernishrokinn verði lögður og að sérhver þjóð leitist við að skilja óskir og þarfir annarra þjóða og vilji uppfylla þær eftir getu.

Þegar ég ávarpaði þjóðina á lýðveldisdeginum í fyrra, gat ég þess, að nú hefðu þeir atburðir gerst í þjóðlífi okkar, sem mikill vandi er að ráða fram úr. Leyndi ég því ekki, að ég hafði af þeim áhyggjur þungar. Átti ég að sjálfsögðu við kaupdeilurnar og verkföllin og þóttist sjá fyrir, hvað af myndi hljótast. Reyndin varð því miður sú, að ég hafði verið alltof sannspár. Er sú saga væntanlega engum úr minni liðin, óhugnanleg eins og hún var, og þá ekki sízt lokaþátturinn, gengisfallið, sem þó úr því sem komið var, var

að mínu viti eina úrræðið og því haldbetra sem fyrr var til þess gripið.

Enn hafa gerst á þessu sviði, miklir og merkir viðburðir. Á ég þar við kauphækkningar, sem urðu á Akureyri í vor samtímis því sem Dagsbrún og atvinnurekendur í Reykjavík hófu samningsumleitanir. Skal ég ekki neita því, að tekija verður nokkra óvissu á, hvort efnahagskerfið stenzt áorðnar kauphækkningar, án þess að grípa þurfi til vaxtahækkana, lánsfjárskeiðinga eða annarra svipaðra ráðstafana tilvarnar gegn verðbólgu. Vona ég þó í lengstu lög að svo reynist.

Að þessu sinni er vikið af glæfrabraut undanfarinna ára og kröfugerðin nú, miðuð við það, sem a.m.k. nokkrar vonir standa til að leiði til raunhæfra kjarabóta. Eiga nú allir mikið í húfi um, að sú verði reyndin og ættu þá að mega vænta, að þáttaskil séu hafin í kjarabaráttunni á Íslandi, stefnt sé burt frá fyrri ára yfirskynssigrum yfir í jafnar, tryggar og raunhæfar kjarabætur. Mætti þá vera mikið gleðiefni öllum þeim, sem að þessari stefnu hafa unnið og hana markað og raunar þjóðinni allri.

Nú nýverið hafa að sönnu þeir, sem meira bera úr bótum krafist og fengið meiri kauphækkningar en þeir lægst launuðu og verður að játa, að það varpar skugga á þessar vonir. Er þó að sjá hvað setur, vona hið bezta, þar til hið verra reynist, en taka síðan réttilega því, sem að höndum ber.

Á ég enga ósk heitari í þessum efnunum en að vel rætist úr, en vara þó við of mikilli bjartsýni, því hér eru að verki lög-
mál, sem ekki verða umflúin, þótt samhugur og góðvilji ráði alltaf miklu. En hvað sem öðru líður bendir nú margt til þess, að reynslan hafi nú sannfært menn um, að í kjarabaráttunni er sigandi lukka bezta, og að það er ekki krónutala, heldur kaupmáttur tímakaupsins sem gildir. Er þó skammt í fullan skilning á því, að kauphækkningar umfram

gjaldþol framleiðslunnar eru búi en ekki bót. Eftir það miðast baráttan við það eitt, að hlutur launþega verði sem mestur innan þess sem auðið er að gjalda og mun .á hefjast nýtt og merkt tímabil í efnahagssögu Íslendinga.

Þer nú allri þjóðinni, að samáinast í að stuðla að því, að þær vonir, sem við þessa nýju stefnu eru tengdar, megi rætast, öllum til heill og farsældar.

Of mikil bjartsýni væri að ætla, að þessi nýja stefna hljóti allra fylgi. Þeir verða gegn henni, sem setja annarleg sjónarmið ofar kjarabótum, og einnig ýmsir fleiri, sem ekki hafa brotið málið til mergjar.

Hér kemur þá til sögu góðvild manna, sem telja að náunginn hafi og lítið að bíta og brenna og óska því kauphækkana öllum til handa, en átta tig ekki á þeirri staðreynd, að þar er til ills unnið nema að framleiðslan geti staðið undir hækkuninni, og kenna svo harðýgg eða skilningsleysi stjórnarvaldanna um.

Þessar raddir þagna aldrei og eiga heldur aldrei að þagna. Sveltur sigjandi kráka. Sá sem ekki ber sig eftir björginni, þarf varla að búast við að verða mataður. Hitt er svo jafn nauðsynlegt, að ekki sé orðið við kröfunum umfram getuna, því að það leiðir til ófarnaðar óns.

Um það má svo að sjálfsögðu alltaf deila, hvort menn beri nóg úr býtum. Það fer eftir því við hvað er miðað. Sé miðað við feður og mæður, lifum við kóngafífi, en ef miðað er við syni og dætur vonumst við öll eftir betri kjörum þeim til handa. En ekki verðum viðhungurmorða meðan við höfum efni á að kaupa vínföng og kræsingar á knæpum Reykjavíkur fyrir 2 milljónir í hver vikulok, eða ferðast til útlanda í erindisleysu í tugþúsundatali árlega, svo eitthvað sé nefnt.

Nei, með þakklæti ber að játa að hér er almenn velmegun, svo almenn að leitun mun að slíku meðal annarra þjóða. Samt sem áður er ekki búið að útrýma allri fátækt, en fyrr ná ekki linn a sókninni. Auk þess sem vinnudagur margra er alltof langur, húsakostur lélegur o.s.frv. Fyrir því ber að halda áfram á braut velmegunar og bættra lífskjara með öllum þeim hraða, sem aðstæður leyfa og hafa menn nú uppi miklar fyrirætlanir um að hagnýta í því skyni orkuna í elfum landsins og iðrum jarðar. Er þess að vænta, að um það verði gott samstarf manna og flokka.

Takist þetta og takist að efla samhug og einingum blasir björt framtíð við íslensku þjóðinni.

Látum okkur minnast ættjarðarinnar og biðja henni og börnum hennar blessunar.

Heill forsætunum og fósturjörðinni.

Ísland lífi.

Ræða 17. júní 1962.

(Mbl. 19. júní 1962).